

KÖZÉPISKOLAI TANULÓK KÖZÖSSÉGI TEVÉKENYSÉGÉNEK
VIZSGÁLATA

Dr. Kékes Szabó Mihály

A publicisztikai írásokban, a hírközlő eszközök tudósításában az utóbbi években jelentősen megnövekedett a tanulói ifjúság helyzetével, közösségi nevelésének kérdéseivel foglalkozó cikkeknek, tudósításoknak a száma. Ugy tűnik, hogy napjainkban ismét divattá, jellegzetes "kortünetté" vált a fiatalok egyes csoportjaiban kétségtelenül fellelhető anarchikus tendenciáknak, egyoldalú vélekedéseknek minden objektív magyarázatot nélkülöző publikálása. Ezt a jelenséget egyrészt azért tartjuk veszélyesnek, mert a tömegkommunikációs eszközök a társadalom legszélesebb rétegei számára propagálnak sok esetben nemkívánatos magatartási mintákat, másrészt pedig azért, mert az egyedi eseteket gyakran általános tünetként kezelik, s a negatív jelenségeket kiváltó okokat legfeljebb felszínesen tárják fel.

Az előzőekben jelzett és csak vázlatosan jellemzett kérdésfeltevéseken túl természetesen a pedagógiai kutatások is megkísérlik folyamatosan vizsgálni, értékelni azokat a tényezőket, folyamatokat, amelyek hatással vannak az iskolai tanulók közösségi életére és tevékenységére. A pedagógiai szakirodalomban is jelennek meg e kérdésekkel foglalkozó cikkek. Azonban az e témakörben folyó feltáró és elemző munka gyorsítását több körülmény is indokolja:

- az új iskolai dokumentumok bevezetése, a nevelőiskola eszméjének gyakorlati megvalósítása sürgető és permanens igényként fogalmazza meg iskolarendszerünk strukturális és tartalmi összetevőinek a vizsgálatát, a lehetséges és szükséges változtatások jellegének és következményeinek feltárását;
- csak az új iskolai dokumentumok bevezetése óta eltelt időszak eredményeinek és hiányosságainak viszonylag teljes és megbízható számbavételével biztosítható a dokumentumokban megfogalmazott törekvések gyakorlati megvalósítása, a megvalósítást nehezítő objektív és szubjektív elemek kiküszöbölése;
- a középiskolai tanulók közösségi életének hagyományos

szinterei, az iskolán belüli együttműködés szervezeti lehetőségei az elmúlt években jelentősen módosultak /középfiskoláink egy részében ismét megváltozott a KISZ-szervezet strukturája, a fakultatív gimnáziumi képzés rendszerének bevezetésével új kooperációs keretek jöttek létre stb./;

- az 1982/83-as tanévtől az alsó- és középfokú oktatási intézményekben általánossá válik a szabad szombat rendszer. Ez várhatóan hatással lesz majd a tanulók iskolán kívüli közösségi életére, de új feladat elé állítja a tanulók szabad idejének célszerű felhasználását szorgalmazó, a szabadidős tevékenységeket koordináló pedagógus kollektívákat is.

A tanulmányban a teljességre törekvés igénye nélkül néhány olyan tényezőre szeretnénk a figyelmet felhívni, amelyekkel az iskolai közösségi munka tervezésekor feltétlenül számolnunk kell. Megállapításainkhoz tapasztalati bázisként azt a felmérést használtuk fel, amelyet egy 370 fős mintán végzett adatgyűjtés szolgáltatott.

A felmérést - amely három, jó munkájáról ismert szegedi középiskola 1-4. osztályára terjedt ki - a merités viszonylagos nagysága ellenére is csak elővizsgálatnak, egy hosszabb távra tervezett, egzaktabb vizsgálat első szakaszának tekintjük. A kapott adatokat azonban már most célszerűnek tűnt ismertetni, mert megítélésünk szerint az adatok egy része - még ha azokat bizonyos fenntartásokkal fogadjuk is el - prognosztikai jelzésnek tekinthetően mutatja, hogy az iskolai dokumentumokban vázolt nevelőiskola megvalósítása még a legjobbak között számoutartott középfiskoláinkban is csak jelentős erőfeszítések eredményeként következhet be.

Az elővizsgálat során a következő kérdésekre kerestünk választ:

- a/ A középfiskolás tanulók milyen iskolai és iskolán kívüli közösségeknek a tagjai.
- b/ A közösségi tevékenységekben való részvételt, a közösségi tevékenységek iránti érdeklődést hogyan módosítják az életkori tendenciák.

c/ A tanulók megítélése szerint baráti kapcsolataikat ki/-k/ ismeri/-k/ a legjobban.

Az adatok feldolgozása alapján az egyes kérdéskörökre adott válaszokat a következőkben összegeztük:

a/1. A középiskolai tanulók iskolai közösségei

A felmérésbe bevont tanulók válaszai alapján a megkérdezettek az alábbi iskolai közösségekbe tartozóknak vallották magukat:

1.sz. táblázat

Középiskolás tanulók iskolai közösségei

Az iskolai közösség megnevezése	Tanulók részvétele százalékban kifejezve			
	I.o.	II.o.	III.o.	IV.o.
tanulmányi osztály	93,1	98,9	95,0	95,6
fakultatív csoport	-	17,2	36,0	33,6
KISZ-alapszervezet	79,4	93,5	90,1	81,2
szakkörök	17,7	34,4	24,2	29,4
művészeti körök	1,8	8,6	8,3	7,0
sportkör	39,2	59,1	42,2	28,0
diákklub	17,7	12,9	30,8	19,6
érdeklődési kör	18,6	38,7	15,4	15,4
énekkar	4,7	4,3	7,1	5,6
zenekar	1,8	1,1	1,0	1,4
vöröskeresztes kör	11,2	1,1	-	-
stúdió-szerkesztőség	-	1,1	-	-
országjáró kör	0,9	-	1,0	-

A válaszok megerősítették azt a vizsgálatok által korábban már feltárt tényt, hogy az iskolán belüli társas kapcsolatok alapvető szinterei a tanulmányi osztályok.¹ Az osztályok szintjén kialakult baráti kapcsolatokat a legtöbb tanuló úgy értékelte, hogy iskolán belüli társas kapcsolatai közül a legfontosabbak a tanulmányi osztályban vannak. Az osztálynak mint együttműködő csoportnak a jelentőségét a megkérdezett tanulók abszolút többsége tanulmányi eredménytől,

lakóhelytől, nemtől, évfolyamtól függetlenül hangsúlyozta.

A válaszok gyakorisága alapján az iskolai közösségek között kiemelkedő szerepet kell tulajdonítanunk a KISZ-alapszervezeteknek. A kommunista ifjúsági mozgalomnak a középiskolai közösségeken belüli helyével és szerepével kapcsolatban az elmúlt időszakban jelentős szemléletbeli változások következtek be. /A téma iránt érdeklődők figyelmébe ajánljuk Ágoston György: A középiskolai közösségek rendszere c. cikket.^{2/} Ismeretes, hogy a 70-es évek elején megkezdett ifjúságmozgalmi kísérlet során egyes középiskolákban életképes, hatékonyan működő un. vegyeséletkoru KISZ-alapszervezeteket hoztak létre. A strukturális változtatás hívei - nem is teljesen alaptalanul - a korábbiaknál egységesebb iskolai közösségek létrehozásának szükségességét hangsúlyozva alakították ki az új típusu KISZ-alapszervezeteket, amelyeknek a munkájában több évfolyam KISZ-tagjai között valósulhatott meg együttműködés.

A kísérlet hipotézise az első visszajelzések szerint részben igazolást nyert, mert a kísérletbe bevont iskolák többségében érezhető volt, hogy a korábban csaknem kizárólag az osztályra lokalizálódott iskolán belüli társas kapcsolatok³ mellett bővült a különböző életkoru tanulók közötti érintkezés extenzitása és intenzitása.⁴

Természetesen a vegyeséletkoru KISZ-alapszervezeteknek az egységesebb iskolai közösségek létrehozásában betöltött szerepe nem abszolutizálható. Középiskoláinkban már az ifjúságmozgalmi kísérletet megelőző időszakban is léteztek olyan "vegyeséletkoru" tevékenységi formák /pl. szakkörök, művészeti körök, sportkörök, klubok/, amelyek - ha kevésbé direkt formában, sőt időnként talán nem is eléggé tudatosan, de - elősegítették az osztályon kívüli baráti kapcsolat kialakulását.

Az új típusu KISZ-alapszervezetek létrehozásakor gyakran elhangzott az az érv is, hogy a bevezetésre kerülő szervezeti formában érdemi munkakapcsolatok alakulnak majd ki a különböző életkoru tanulók között. Csongrád megyei középiskolákban szerzett tapasztalataink szerint ennek az előzetes várakozásnak a kísérlet időszakában a középiskolák többsége

meg is felelt. Megállapításunkhoz azonban azt is hozzá kell tennünk, hogy a kísérleti iskolák a kísérlet idején jelentős anyagi és erkölcsi támogatást kaptak, munkájukat a központi és helyi szervek figyelemmel kísérték, segítették és rendszeresen értékeítették.

Véleményünk szerint a kísérlet eredményeinek összegezésekor, az új szervezeti forma kötelező jellegű bevezetéséről kialakított döntés meghozatala előtt azt is meg kellett volna vizsgálni, hogy az ország összes középiskolájában /pontosabban: a gimnáziumok és szakközépiskolák mindegyikében/ megteremthetők-e azok a feltételek, amelyeknek a biztosítása esetén a kísérleti iskolákban regisztrált pozitív változások bekövetkezhetnek.

Megítélésünk szerint sokkal körültekintőbben, elméletileg megalapozottabban kellett volna a vegyeséletkorú KISZ-alapszervezeteknek az egységesebb iskolai közösségek kialakításában betöltött szerepét is elemezni. Közismert, hogy a KISZ-tagok a megbízott vezetőségek által kidolgozott programok alapján szabadon választhatták meg alapszervezetüket. Vizsgálati adataink azonban egyértelműen azt mutatták, hogy a különböző osztályokból egy alapszervezetbe került tanulók mindennapi munkájában nem érvényesültek megfelelően azok a tartalmi elemek /együttműködés a tanulmányi munkában, magasabb szintű eszmecsere a fiatalokat érdeklő témákról, stb./, amelyek meggyőzően igazolhatták volna az új szervezeti forma előnyeit.

Az új szervezeti formára való átállástól várt tartalmi megújulás elmaradása, a vertikális KISZ-alapszervezetek folyamatos működésének zavarai /pl. időpontegyeztetési nehézségek a közösségi rendezvények szervezésénél, a korábbiaknál bonyolultabb iskolai közösségi rendszerbe tartozó fiatalok iskolán belüli tevékenysége megbízható számontartásának-orientálásának problémái, stb./ jelentős mértékben közrejátszottak abban, hogy az új struktúra nem vált népszerűvé, nem nyert egyértelmű elfogadást sem a tanulók, sem pedig a pedagógusok többségénél.

Végző soron a vázolt tényezők összességének tulajdonit-

jük, hogy középiskoláinkban - kevés kivételtől eltekintve - a vegyeséletkoru szervezeti felépítés hosszabb távon nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, és a középiskolák jelentős része úgy döntött, hogy a hagyományos /osztályra alapozottan működő/ KISZ szervezeti felépítésre tér át.

Adatgyűjtésünk eredményeihez visszatérve megállapíthatjuk, hogy a tanulmányi /osztály/ alapon szerveződő KISZ-alapszervezetek a tanulók véleménye szerint fontos helyet foglalnak el a vizsgált iskolák közösségeinek rendszerében és munkavégzésük, a tevékenységük során kialakuló társas kapcsolatok révén jelentős mértékben elősegítik az ifjusági mozgalom közösségi jellegének érvényesülését.

Az iskolán belüli közösségi élet sajátos és új színterét jelentik a fakultatív csoportok. A vizsgálatba bevont iskolák közül csak egy középiskolában működtek /felmenő rendszerben/ fakultatív osztályok. Feltűnőnek találtuk, hogy a hasonló érdeklődés, a perspektivikusan megfogalmazott pályaválasztás már az orientáció időszakában kimutathatóan befolyásolta a tanulóknak az iskolai közösségekbe való tagozódását.

A III. és IV. évfolyamon szinte valamennyi fakultatív képzésben résztvevő tanuló élő, létező, az iskolai közösségi élet elkülöníthető területeként említette a fakultatív csoportot. /Véleményünk szerint a fakultatív rendszerű gimnáziumi oktatás általánossá válásával párhuzamosan szükség lenne a fakultatív csoportok közösségi funkcióinak feltárására is./

Az iskolai közösségek sorában jelentős helyet foglalnak el az egyéni adottságokat, érdeklődést feltáró és fejlesztő tevékenységi formák. Tapasztalataink szerint ezek alapján olyan tanulói csoportosulások szerveződnek, amelyeknek célja vagy egy-egy tantárgy elmélyültebb elsajátítása és megértése /pl. szakkör/, vagy pedig a speciális érdeklődés kielégítése /pl. művészeti körök, érdeklődési körök segítségével/.

Kedvező jelenségnek tartjuk, hogy a középiskolás tanulók közül sokan vesznek részt a sportkörök munkájában. A sportkörben végzett tevékenység a vizsgált iskolai osztályokban /különösen a szakközépiskolai osztályokban/ népszerű,

a vártnál magasabb arányban említett tevékenységi forma volt.

Az iskolai diákklub is a viszonylag magas arányban említett közösségi szinterek közé tartozott. A klubok népszerűsége elsősorban annak köszönhető, hogy programjaik többsége a fiatalok igényeihez igazodik, és lehetőséget biztosít az osztályrendezvények megtartására.

A közösségi munkaformák közül szerintünk hiányolható az esztétikai nevelést közvetlenül szolgáló sajátos tevékenységeknek /pl. énekar, zenekar/ a látogatottsága, illetve egyes tevékenységi formák teljes hiánya /pl. táncsoport, színjátszó kör, stb./.

A közösségi munka szintereinek elemzésekor még egy hiányérzetről kell szólnunk: tapasztalataink és adataink szerint a kialakult közösségi munkavégzés szinterei megfelelnek ugyan a tanulók jellegzetes iskolai tevékenységeinek, de a tevékenységeknek szinte mindegyike az iskolán belül zajlik, többségük nem, vagy csak részben tekinti feladatának az iskola társadalmi környezetével való együttműködést.

a/2. A középiskolai tanulók iskolán kívüli közösségei

A tanulók iskolán kívüli társas kapcsolatainak tudományos feltárására való törekvés csak a legutóbbi másfél évtizedben került előtérbe a hazai pedagógiai és pedagógiai-szociológiai kutatásokban. Az iskolán kívüli társas mező elemzésének fokozottabb igénye azzal a felismeréssel függ össze, hogy a személyiség szocializációja mindig meghatározott társas struktúrában, e struktúra által többé-kevésbé determináltan zajlik le.⁵ A tanuló fiatalok társas struktúrája elemzésénél a szakirodalom a következő vonzási-szerveződési csomópontoknak tulajdonít kiemelkedő szerepet: család, iskola, iskolán kívüli csoportok.⁶

A következőkben a vizsgálatba bevont középiskolai tanulók iskolán kívüli közösségeit tekintjük át.

2.sz. táblázat

Középiskolás tanulók iskolán kívüli közösségei

Az iskolán kívüli közösség megnevezése	A tanulók részvétele százalékban kifejezve			
	I.o.	II.o.	III.o.	IV.o.
sportkör	33,6	47,3	46,6	19,6
hobby kör	3,7	17,2	7,4	8,4
művészeti kör	4,7	4,3	10,1	4,2
énekkar	0,9	5,4	1,0	4,2
zenekar	1,8	2,2	2,0	1,4
ifjúsági klub	30,8	39,8	48,7	40,6
disco	36,4	63,4	64,3	44,8
lakóhelyi baráti kör	56,0	68,8	69,4	39,2
zeneiskola	2,8	1,1	1,0	-
táncklub	3,7	1,1	-	-
jazzklub	1,8	2,2	-	-
ifi klub	8,4	2,2	2,0	1,4
TIT klub	0,9	3,2	1,0	-
községi klub	0,9	-	-	-
filmszínház	4,7	-	1,0	1,4
könyvtár	1,8	1,1	1,0	-
színház	1,8	-	-	2,8

Az iskolán kívüli társas törekvések középpontjában a lakóhelyi baráti kör áll. Fiuk és lányok egyformán nagy jelentőséget tulajdonítanak azoknak a kapcsolatoknak, amelyek lakóhelyük baráti köréhez fűzi őket. Az iskolai tanulók lakóhelyi kapcsolatai megítélésénél feltétlenül figyelembe kell vennünk azt a tényt, hogy a lakóhely, a lakóhelyi társas környezet viszonylag stabil eleme, tere a tanulók mindennapi iskolán kívüli életének. A középiskolás tanulók lakóhelyi baráti kapcsolatainak többsége komoly multtal rendelkezik, a kapcsolatok egy része a kisgyermekkorig vezethető vissza. A baráti kapcsolatok, kötődések általában a szülők által is ismertek, elfogadottak.

Tapasztalataink szerint a lakóhelyi baráti kapcsolatok jelentős szerepet töltenek be:

- a korosztályonként változó életkori problémák tudatosulásában, megvitatásában és megoldásában;

- a nemekre jellemző magatartási minták kialakulásában és követésében;
- a tanulók rendelkezésére álló szabadidő életkor-specifikus tevékenységekkel való kitöltésében /pl. játék, barkácsolás, stb./;
- a személyiség értékelési-önértékelési folyamatai kialakulásában, fejlődésében;

A felsorolásból is kitűnik, hogy megítélésünk szerint a lakóhelyi baráti körök többsége pozitív szerepet tölt be a baráti körbe tartozó tanulók személyiségének fejlődésében. /Véleményünk szerint a szakirodalom eddig elsősorban a társadalmilag problematikusnak tekinthető fiatalok csoportjának a szerepével foglalkozott alaposabban, a viszonylag kevés figyelmet fordított azokra a baráti jellegű lakóhelyi csoportokra, amelyek kétségtelenül fontos szerepet játszanak tagjaik szocializációjában./

A lakóhelyi baráti körök mellett az ifjúsági klubok és a discók a leggyakrabban említett iskolán kívüli társas tevékenységi színterek. A tanulók szerint az ifjúsági klubok programjai közül a filmvetítések, az ismeretterjesztő előadások és a táncos rendezvények a legnépszerűbbek. A középiskolás disco-rajongók többsége - az Ifjúsági Ház klubjától eltekintve - csak alkalomszerűen jár azokba az ifjúsági klubokba, amelyeknek disco-rendezvényeit látogatni szokta.

A vizsgált három iskola tanulói közül sokan vesznek részt iskolán kívüli sportegyesület munkájában. A sportkörök népszerűsége, a sportkörü munkában való részvétel jelentős aránya jelzi, hogy a legjobb iskolák tanulóiban a tanulmányi munka magas színvonalu teljesítése mellett is kialakítható a rendszeres sportolás iránti igény. A sportkörök közösségként történő említése ugyanakkor azt is mutatja, hogy a sportkörü foglalkozások léghőre, tartalma, a tanulókkal való foglalkozás szelleme megfelel a középiskolások életkori elvárásainak.

Az iskolán kívüli közösségek említett nagyobb csoportjai mellett kisebb gyakorisággal szerepeltek azok a közösségi munkaformák /pl. hobby-jellegű, művészeti tevékenységek/,

amelyek az egyéni érdeklődést, az egyéni adottságok kielégítését és fejlesztését segíthették volna elő. Alig néhány tanuló jelezte, hogy barátaival közösen látogatja a filmszínházat, könyvtárakat.

b/ Az életkori tendenciák hatása a közösségi tevékenységre

A korábbiakban már említettük, hogy iskolás korban a társas törekvések alapvetően három központ körül lokalizálhatók. A három központ jelentőségének és szerepének megítélése osztályonként a következőképpen alakult mintánkban:

3.sz. táblázat

A barátságválasztásra ható tényezők megítélése

Az intézményi képzés profilja	A barátságválasztásban döntő szerepet játszó tényező előfordulása százalék- ban kifejezve			
	iskola	család	egyéb tényező	nem válaszolt
szakközépiskola	40,0	8,3	46,7	5,0
tagozatos gimn.	50,0	13,8	24,1	12,1
fakultatív gimn.	58,2	14,9	16,4	10,4

Adataink szerint a két vizsgált gimnázium I-IV. osztályos korcsoportjába tartozó tanulók többsége az iskolai ismeretségeknek, hatásoknak tulajdonított nagy szerepet közösségi kapcsolataik alakulásában.

A szakközépiskolai - fúú többségű - osztályok társas irányultságára az iskola kevésbé hat, a szakközépiskolás fiúk közösségi kapcsolataik kialakításában nagyobb autonómiával rendelkeznek, s ez egyben azt is jelenti, hogy náluk az iskolán és családon kívüli tényezők fokozottabb jelentőséggel bírnak kapcsolataik létrejöttében.

Ha a válaszokat életkori bontásban elemezzük, akkor bizonyos tendenciák szembetűnőbben rajzolódnak ki.

4.sz. táblázat

A barátválasztásra ható tényezők életkori jellemzői

A barátválasztásban döntő szerepet játszó tényező	A tanulói szavazatok aránya százalékban			
	I.o.	II.o.	III.o.	IV.o.
iskola	58,8	55,9	54,8	37,0
család	15,8	12,9	12,9	6,8
iskolán és családon kívüli tényezők, személyek	23,4	22,6	22,3	37,0
nem válaszolt	2,0	8,6	10,0	19,2

A táblázat adatai jelzik, hogy:

- az életkor előrehaladtával párhuzamosan a tanulók többségénél csökken az iskolának és a családnak a barátválasztásra gyakorolt hatása;
- az iskolai ismeretségek, tevékenységek a gimnáziumi tanulók barátválasztására minden évfolyamon meghatározó módon hatnak és jelentős mértékben befolyásolják a szakközépiskolai tanulók társas kapcsolatait is;
- a barátválasztásra ható családon és iskolán kívüli tényezők szerepe a középiskola utolsó éveiben /évben/ erősödik meg;
- a baráti kapcsolatok jellegével, minőségével összefüggő kérdésekre a tanulók egy része nem szívesen válaszol, ez a tendencia az életkor előrehaladtával együtt fokozódik.

Az összefüggések újabb láncolata tárul fel előttünk, ha vizsgáljuk, hogy a különböző tanulmányi eredményt elért középiskolások hogyan vélekednek a baráti kapcsolataikra ható tényezők szerepéről.

5/a táblázat

A jó tanuló barátválasztására ható tényezők életkori jellemzői

A barátválasztásban döntő szerepet játszó tényező	A tanulói szavazatok aránya százalékban			
	I.o.	II.o.	III.o.	IV.o.
iskola	65,0	64,3	51,1	54,1
család	11,0	3,6	18,0	2,7
iskolán és családon kívüli tényezők, személyek	21,0	17,8	18,0	21,6
nem válaszolt	3,0	14,3	12,9	21,6

5/b táblázat

A közepes tanulók barátválasztására ható tényezők életkori jellemzői

A barátválasztásban döntő szerepet játszó tényező	A tanulói szavazatok aránya százalékban			
	I.o.	II.o.	III.o.	IV.o.
iskola	40,0	51,0	43,7	21,7
család	20,0	17,0	13,9	8,7
iskolán és családon kívüli tényezők, személyek	36,6	23,5	34,5	52,2
nem válaszolt	3,4	8,5	6,9	17,4

5/c táblázat

A gyenge tanulók barátválasztására ható tényezők életkori jellemzői

A barátválasztásban döntő szerepet játszó tényező	A tanulói szavazatok aránya százalékban			
	I.o.	II.o.	III.o.	IV.o.
iskola	50,0	50,1	29,4	18,2
család	25,0	16,6	5,9	18,2
iskolán és családon kívüli tényezők, személyek	25,0	27,8	58,8	54,5
nem válaszolt	-	5,5	5,9	9,1

A tanulmányi eredmények szerinti bontás alapján a legkiegyensúlyozottabb, legstabilabb kapcsolatrendszerrel a jó tanulók rendelkeznek. Ebben a csoportban mind a négy évfolyamon a tanulók lényegében hasonló módon ítélik meg az iskolának, illetve az iskolán kívüli egyéb tényezőknek a barátságválasztásra gyakorolt hatását. A család szerepének megítélése náluk is változik ugyan, de az évfolyamonkénti arányok jól mutatják, hogy az iskolai beilleszkedés és a továbbtanulás szempontjából legkritikusabb időszakokban /az I. és a III. évben/ a család orientáló szerepe felerősödik. Feltétlenül fel kell figyelni arra, hogy ebben a csoportban - a másik két csoport adataival összehasonlítva - milyen alacsony a családon és iskolán kívüli barátságválasztásra utaló válaszoknak a száma. Ez az arány véleményünk szerint azzal függhet össze, hogy középiskoláinkban a jó tanulók többsége közösségi megbízatással rendelkezve érdemi közösségi munkát végez, azaz élő, eleven, személyes munkakapcsolatba kerül diáktársai jelentős részével. Joggal feltételezhetjük, hogy a közösségi tisztségekkel járó feladatok végzése, valamint az elért tanulmányi szint megtartása eleve feltételezi azt, hogy a jó tanulók mindennapi életük megszervezésében az iskolán és a családon kívüli tényezőknek /pl. a lakóhelyi ismerősöknek/ nem tulajdonítanak döntő szerepet.

A közepes tanulóknál az életkori jellemzők egy része a jó tanulókéhoz hasonló. Feltűnő azonban, hogy a tanulók komoly hányada jóval kisebb jelentőséget tulajdonít az iskola társas orientáló szerepének, mint amilyen jelentőséget a jó tanulók tulajdonítottak. Ez az eltérés különösen a IV. osztályban nagyarányú. Az eltérés valószínűleg azzal függhet össze, hogy a közepes tanulók életében a családon és iskolán kívüli társas mező eleve nagyobb jelentőségű volt, mint a jó tanulóknál, így az iskolai tanulmányi szintre való "beállást", a közösségi funkciók szétozódását követően - amelyekből nagyrészt természetes módon a közepes szintű tanulók összlétszámon belüli arányuk alatt részesültek - olyan iskolán kívüli baráti csoportosulások iránt fokozódott az érdeklődésük, amelyekben lehetőségük nyílt életkori igényeik kielégítésére /pl. a másik nem iránti érdeklődés/, ahol a

csoporton belüli értékmérők sorában nem hangsúlyozódott a tanulmányi eredmény. A közepes tanulók csoportjában a családnak fokozatosan csökken a barátságválasztásra gyakorolt hatása. Feltehetően ez a jelenség e tanulók szüleinek azon szemléletével függhet össze, hogy többségük az I-II. év végére belenyugszik gyermeke helyzetébe, természetesnek fogadja el az elért közepes tanulmányi szintet. A gyermekével szemben támasztott elvárásainak a megvalósítására egyre kevesebb figyelmet fordít.

A gyenge szintűnek feltüntetett tanulói csoport tagjainak osztályzata zömmel elégséges, illetve ahhoz közel álló érdemjegy. Az adatok szerint a tanulók többségénél az I. és II. osztályban erőteljesen kimutatható az a törekvés, hogy az iskolai közösségi elvárásoknak megfeleljenek, zökkenőmentesen beilleszkedjenek az iskolai közösségekbe. A tanulói válaszok megoszlása szerint csak a stabilizálódott közösségi hierarchia-rendszer kiépülését követően - a középiskola II. osztálya után - tudatosulhat e tanulói csoport tagjaiban a kirekesztettség érzése, s ennek kompenzálásaként ugrásszerűen megnő az érdeklődésük az iskolán és családon kívüli társas kapcsolatok, a társas elismerés iránt.

A következőkben a középiskolai tanulók iskolai és iskolán kívüli tevékenységi szintereit tekintjük át abból a szempontból, hogy évfolyamonként milyen jellemző változásokról tanuskodtak a megkérdezettek.

Korábban már láttuk, hogy a tanulmányi osztály és a KISZ-alapszervezet a leggyakrabban emlegetett iskolai közösségekként szerepeltek a tanulói válaszokban. Mindkét közösségi szintérré igaz az a megállapítás, hogy a II. évben alkotnak leginkább megállapodott csoportokat, ekkor a legerősebb a csoportba tartozó személyek együttműködési igénye. A KISZ-alapszervezetek, de részben a tanulmányi osztályok is a III. és IV. évben veszítenek népszerűségükből, ezekben az években valamelyest csökken azok társas kapcsolatra gyakorolt hatása is. A népszerűség, a vonzerő csökkenésének csak halvány jelei azok az adatok, amelyek az 1.sz. táblázaton találhatóak. A tendencia irányáról és mélységéről többet árul el az 5.sz. táblázat, ahol jól látható, hogy lényegében az iskola egészé-

nek csökken a baráti kapcsolatokra gyakorolt hatása.

Eddjgi fejtegetéseinkből kiderült, hogy napjaink középiskolájában a tanulmányi osztály és a tanulmányi osztályra alapozottan működő KISZ-alapszervezet, illetve a fakultatív oktatás keretében a fakultatív csoport tekinthető a legstabilabb, a leghatékonyabban működő közösségi egységnek. Azokon az évfolyamokon tehát, amelyeken ezeknek az alapvető közösségi egységeknek a súlya és jelentősége gyengül, ott jogosan szólhatunk arról is, hogy az iskolának a társas kapcsolatok alakításában betöltött szerepe veszít korábbi hatékonyságából.

A II. és III. osztály időszaka több szempontból is fordulatot jelent a tanulók egy része közösségi kapcsolataiban. A fordulat okát egyesek életkori tényezőkben keresik, mások pedig a kialakult iskolán /osztályon/ belüli közösségi helyzet és az életkori változások közös eredményeként értelmezik a kapcsolatok megváltozását.

A közösségi tevékenységi formák változását jelzi az is, hogy a vizsgált iskolában a II-III. év között /feltehetően az egyéni adottságok felismerése és tudatosulása eredményeként/ jelentősen csökkent a szakkörökbe, iskolai sportkörökbe, az érdeklődési körök foglalkozásaira járó tanulóknak az aránya. A változások természetesen összefüggésben állhatnak az új igények jelentkezésével, s az új igényeknek megfelelő tevékenységi formák és közösségek keresésével /ld. a diáklklub népszerűsége/, de - és ez ellentmond a feltételezésnek - az egyéni képességek, adottságok fejlesztésével összefüggésbe hozható új tevékenységi szintekkel felmérésünk során nem találkoztunk a vizsgált iskolákban.

Az iskolán kívüli közösségi tevékenységeknél is megfigyelhető, hogy a II-III. év fordulóján hangsúlyeltolódások játszódhatnak le. A legnépszerűbb, a tanulók által leggyakrabban emlegetett iskolán kívüli közösségek mindegyikénél azt tapasztalhatjuk, hogy a részvételnek az I. évre jelzett arányai a II. évre megemelkednek, a III. évfolyamon tetőződnek, a IV. évre pedig jelentősen /gyakran az I. éves szint alá/ csökkennek. A változások irányára feltehetően több tényező hat. Valószínű, hogy a személyiség részképességeit értékelő

társas tevékenységek egyes formái /pl. sportkör, disco stb./ azért veszítenek népszerűségükből, mert az ifjukorra jellemző intímabb, szűkebb közösség iránti vágy kívánalmainak nem tudnak megfelelni. Az is kézenfekvő magyarázatnak tűnik, hogy a tanulmányi munka a IV. osztályban már a társas tevékenységek közötti szelekcióra készíti a tanulókat.

Az iskolai és iskolán kívüli társas kapcsolatok alakulásáról összegzésként megállapíthatjuk, hogy a tanulók többsége a II. év után a nagyobb közösségeket részesíti előnyben /pl. diákklub, disco, stb./.

A strukturáját tekintve lazább, közvetlen emberi-baráti kapcsolatok kialakítására kevésbé alkalmas közösségi szinterek azonban csak időlégesen elégitik ki a fiatalok többségének igényeit, így szerepük a IV. évben csökken.

c/ A baráti kapcsolatok ismertségének megítélése

A baráti kapcsolatok szintereiről, az együttműködési szinterek változásairól elmondottak után joggal vethető fel a kérdés: ezekről a kapcsolatokról mennyit tudnak azok a személyek /osztályfőnökök, szülők, pedagógusok/, akiknek fontos feladata lenne a baráti kapcsolatok megismerése, orientálása?

A kérdésre jelenleg csak részleges választ adhatunk, csak a tanulók véleményét mondhatjuk el arról, hogy megítélésük szerint ki/-k/ ismeri/-k/ legjobban baráti kapcsolataikat.

6.sz. táblázat

A tanulók iskolai közösségeit ismerő személyek

A személy megnevezése	Az előfordulási arány százalékban kifejezve			
	I.o.	II.o.	III.o.	IV.o.
osztályfőnök	30,0	35,5	26,6	26,3
szaktanár	1,9	1,1	2,2	2,0
patronáló tanár	-	-	1,1	1,0
szülő	53,2	59,1	40,8	40,7
testvér	11,1	7,5	4,1	4,0
barát	9,3	18,3	21,1	21,2
osztálytárs	11,1	5,4	11,0	11,1
kollégiumi társ	-	-	1,1	1,0
sporttárs	1,9	-	-	-

6.sz. táblázat folytatása

A személy megnevezése	Az előfordulási arány százalékban kifejezve			
	I.o.	II.o.	III.o.	IV.o.
edző	-	-	2,2	2,0
KISZ-titkár	-	1,1	-	-
kollégiumi nevelő	-	2,1	-	-
rokon	-	2,1	-	-
s e n k i	0,9	3,2	2,2	2,0
nem válaszolt	2,9	1,1	1,1	1,0

- Az adatokból kitűnik, hogy a tanulók véleménye szerint:
- az iskolán belüli baráti kapcsolatokról a szülők tudnak legtöbbet;
  - az osztályfőnökök többségének nincs megbízható információja az osztályába járó tanulók iskolai közösségekben végzett munkájáról;
  - a szaktanárok nem tekintik feladatuknak a társas kapcsolatok alakulásának figyelemmel kísérését, segítségét;
  - az ifjúsági mozgalom, illetve az ifjúsági mozgalom segítségével és irányításában kulcsszerepet betöltő személyek /KISZ-titkár, patronáló tanár/ alig foglalkoznak az egyéni problémákkal.

Ugy gondoljuk, hogy a kommentálást alig igénylő tények egyben a feladatokat is jelzik. Ezek sorából csak egyet emelünk ki: az iskola már napjainkban is csak egyes évfolyamokon képes a társas kapcsolatok iránti elvárások kielégítésére. Perspektívikusan jelenlegi pozíciói is megrendülhetnek, ha nevelési törekvései sorában nem kapnak helyet a tanulói közösségek megismerésével kapcsolatos feladatok.

Az iskolán kívüli baráti kapcsolatok ismertségéről még az előbbieknél is elszomorítóbb kép rajzolódott ki a tanulók válaszai alapján.

Az erre vonatkozó tanulói vallomásokat a 7.sz. táblázaton tüntettük fel.

7.sz. táblázat

A tanulók iskolán kívüli közösségeit ismerő személyek

A személy megnevezése	Az előfordulási arány százalékban kifejezve			
	I.o.	II.o.	III.o.	IV.o.
osztályfőnök	-	-	-	1,4
szaktanár	0,9	-	-	-
KISZ patronáló	-	-	-	-
szülő	78,5	87,1	67,0	56,0
testvér	15,9	5,4	6,0	7,0
barát	15,0	19,4	2,7	16,9
osztálytárs	2,8	-	3,0	7,0
sporttárs	0,9	-	-	-
edző	0,9	-	3,0	-
kollégiumi nevelő	-	1,0	-	1,4
szenki	-	3,2	2,0	7,0
nem válaszolt	1,9	-	3,0	14,0

A táblázat adatai jelzik, hogy a tanulók véleménye szerint:

- az iskolán kívüli baráti kapcsolatokat a szülők ismerik legjobban /de: a szülők figyelme éppen a külső kapcsolatok bővülése időszakában, a III. évben kezd erőteljesen csökkenni/;
- az iskolán kívüli társas kapcsolatok minőségének megítélésében - a szülők mellett - a nem osztálytárs barátok töltenek be jelentős szerepet;
- az iskola /a pedagógusok, az ifjúsági mozgalom/ nem rendelkezik megbízható információkkal az iskolán kívüli társas kapcsolatokról.

Daloztatunkban a középiskolai tanulók iskolai és iskolán kívüli tevékenységi színtereinek, és a tevékenységi színtereken kialakult társas kapcsolatoknak a feltárására vállalkoztunk. A válaszok csoportosítása, a tipikus válaszcsoporthoz rövid értékelése mellett nem tekintettük feladatunknak az

egyres közösségi formák tartalmi munkájának elemzését, a válaszok alapján körvonalazódott tanulói közösségek hierarchikus rendszerének felvázolását. Adatgyűjtésünk azonban mégis lehetővé tette, hogy nagyobb nyomatékkal foglalkozzunk azokkal a tevékenységi szintekkel, amelyek kiemelkedő szerepet játszanak a tanulók közösségi életében, s amelyek a későbbiekben, egy, a jelenleginél szélesebbkörű vizsgálat összképébe illesztve elősegíthetik a középiskolai tanulói közösségek problematikájának sokoldalú értékelését.

Irodalom

1. PATAKI Ferenc: A fővárosi középiskolák társas világa
Valóság, 1970/10-11. 10-22. p.
2. ÁGOSTON György: A középiskolai közösségek rendszere
Magyar Pedagógia, 1980/1. 3-12. p.
3. PATAKI Ferenc: Társadalomlélektan és társadalmi valóság
Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1977. 232. p.
4. KÉKES SZABÓ Mihály: Adalékok középiskoláink közösségi
életének néhány kérdéséhez
Ifjúkommunista, 1978/9. 14-16. p.
5. KON, I.SZ.: Az én a társadalomban
Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1969.
6. PATAKI Ferenc: i.m. 226. p.

Исследование коллективной деятельности
учащихся средней школы

Михай Кекеш Сабо

В своей работе автор обратился к изучению областей коллективной деятельности учащихся средних учебных заведений. На основе сбора данных, проведенного в I-IV классах 3 сегедских средних школ /среди 370 учеников/ автор составил список тех видов деятельности, которые имеют значение при формировании коллективных связей учащихся. С помощью анализа значения коллективной деятельности и ее частотности ему удалось по возрастным периодам найти те школьные и внешкольные сферы деятельности, которые являются особенно характерными для коллективной ориентации данного возрастного класса.

Untersuchung der kollektiven ausserunter-
richtlichen Tätigkeit der Schüler

Dr. Mihály Kékes-Szabó

Der Verfasser wollte mit diesem Artikel die verschiedensten kollektiven ausserunterrichtlichen Tätigkeit der Schüler untersuchen. Er hat eine Liste jener Tätigkeiten zusammengetragen, die für die kollektiven Beziehungen der Schüler untereinander wichtig sind. Diese Untersuchung wurde an drei Szegediner Mittelschulen in den Klassen von I-IV., bei insgesamt 370 Schülern durchgeführt. Mit Hilfe der Analyse der Bedeutung und Häufigkeit der kollektiven Tätigkeiten ist es gelungen, jene verschiedenen Tätigkeitsbereiche sowohl innerhalb als auch ausserhalb der Schule herauszufinden, die für die gegebenen Altersklassen grundsätzlich charakteristisch sind.